

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТТЯ В СЕКЦІЇ ФУТБОЛУ

У статті розглянуто сутність поняття «мотивація» та її класифікацію у найширшому розумінні та щодо занять у секції футболу, визначено емпіричним шляхом основні принципи поведінкової стратегії студентів та порядок формування їхніх мотивів, досліджено зв'язок із цим процесом таких факторів, як успіх, розвиток інтересу, запропоновано рівневу структуру останнього. Зроблено висновки, надано практичні рекомендації.

Ключові слова: мотивація, позитивний та негативний мотиви, самовдосконалення, успіх, інтерес, футбол.

В статье рассмотрена сущность понятия «мотивация» и ее классификация в широком понятии и относительно занятий в секции футбола, определены эмпирическим путем основные принципы поведенческой стратегии студентов и порядок формирования их мотивов, исследована связь с этим процессом таких факторов, как успех, развитие интереса, предложена уровневая структура последнего. Сделаны выводы, предоставлены практические документации.

Ключевые слова: мотивация, положительный и негативный мотивы, самоусовершенствование, успех, интерес, футбол.

The article considers the notion «motivation» in its general interpretation and in connection with football training; gives the classification of motivation. The main principles of behavioral students' strategies are empirically defined as well as the sequence of the formation of their motives; such factors as success and interest development are analyzed and the level structure of the latter is given. The conclusions are drawn and practical documentation is provided.

Key words: motivation, positive and negative motives, self-perfection, success, interest, football.

Останнім часом спостерігається тенденція різкого погіршення здоров'я і фізичної підготовленості дітей і молоді. Насамперед, це можна пояснити невідповідністю сучасним вимогам і міжнародним стандартам системи фізичного виховання населення. Серед основних причин цієї кризи варто відзначити знецінювання соціальної престижності фізичної культури, спорту, здорового способу життя, мінімальна соціально-оздоровча цінність фізичної культури в навчальних закладах, явний недолік фінансування розвитку фізичної культури і спорту. Усе це обумовило низький рівень позитивної мотивації до систематичних занять фізичною культурою, спортом, здорового способу життя у студентів [1].

Зараз важливо радикально переглянути і почати перебудовувати систему фізичного виховання дітей і молоді. Варто формувати в них

моральне і психічне здоров'я, свідому потребу в систематичній фізичній досконалості, розвитку позитивної мотивації, свідомої вимоги до систематичних і організованих занять фізичною культурою, спортом, придбанням знань і умінь здорового способу життя, а в цілому формувати культуру здоров'я. Тому структуризація національної системи фізичного виховання, її формування повинні стати основою відродження фізичного потенціалу народу України, зміцнення здоров'я і підвищення фізичної підготовленості дітей і молоді, виходу фізичної культури і спорту на рівень світових стандартів.

Головна проблема нинішнього процесу фізичного виховання у ВНЗ – це недостатня кількість часу, який відводиться на нього в навчальній програмі. Передбачені чотири години занять на тиждень, по суті, лише сприяють

мінімальній підтримці фізичного стану організму, але ніяк не впливають на його подальший розвиток. У цьому випадку великого значення набуває можливість секційних занять, які дають можливість студентам додаткові 4-6 годин на тиждень займатися фізичною культурою та спортом.

Футбол – це одна з імплікативних частин фізичного виховання як виду діяльності та інтегральна складова його як дисципліни, що відіграє важливу роль у формуванні підростаючого покоління, зміцненні та збереженні його здоров'я, підвищенні працездатності, підготовці до життя, майбутньої професійної діяльності та захисту Батьківщини.

Питання мотивації та виховання інтересу до занять у секції футболу – важлива умова вирішення багатьох завдань фізичного виховання. Таким чином, беручи до уваги увесь комплекс зовнішніх умов, нами пропонується дослідження, мета якого полягає у систематизації низки факторів, що обумовлюють ефективність методики формування їх мотиваційної сфери у галузі фізичної культури.

На нашу думку, основна мета мотиваційного етапу роботи в секції – викликати інтерес до фізичного самовдосконалення, до регулярних систематичних занять фізичними вправами, що забезпечують саморозвиток юнаків, оскільки формування мотиву спонукає людину до конкретних форм діяльності чи поведінки, створює потребно-мотиваційну сферу, стимулює студентів до оволодіння необхідним набором теоретичних знань та практичних умінь, рухових навичок, спрямованих на фізичний розвиток.

Оскільки об'єктом нашого дослідження є поняття «мотиву», розглянемо більш глибоко тлумачення сутності цього полісемантичного поняття. Крім того, класифікуючи дослідження у галузі педагогіки з її широкими міждисциплінарними зв'язками, зокрема ґрунтовним базисом якої, безумовно, виступає наука психологія, розглянемо суть поняття та рівень дослідження «мотиву» саме у розрізі цієї дисципліни.

Мотив – одне з ключових понять психологічної теорії діяльності, що розроблювалася провідними радянськими психологами А.Н. Леонтьєвим [2] та С.Л. Рубінштейном. Найбільш просте визначення мотиву в рамках цієї теорії: «Мотив – це предметна потреба» [3].

Розрізняють внутрішню та зовнішню мотивацію. Зовнішня (екстринсивна) – мотивація, не пов'язана зі змістом певної діяльності, але обумовлена зовнішніми стосовно суб'єкта умовами. Зовнішню мотивацію можна назвати дискретною, її дія, як правило, має моментний характер і може бути виражена у таких формах, як: інформація (усні, друковані, формальні, неформальні джерела), зовнішній приклад, досвід (відображення в людській свідомості законів об'єктивного світу і суспільної практики, одержане в результаті активного практичного пізнання; сукупність практично засвоєних знань, навичок). Внутрішня мотивація (інтринсивна) – мотивація, пов'язана

не із зовнішніми обставинами, а із самим змістом діяльності. Має перманентний (супроводжувальний) характер, може набувати таких форм, як культура, ідеал, принцип, концепція [4].

Мотивація спортивної діяльності визначається як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, що змінюють своє значення протягом усього періоду спортивної кар'єри.

На початковому етапі приходу в спорт, яким для нас є момент прийняття студентом рішення щодо початку занять у секції футболу, можуть бути:

1. Прагнення до самовдосконалення (зміцнення здоров'я, покращення статури, розвиток фізичних та вольових якостей). Це важливий мотив, який спонукає індивіда багато працювати та розвиватися. На думку А. Маслоу, це прагнення до повної реалізації своїх здібностей та бажання відчувати свою компетентність. А. Маслоу стверджував, що розвиток відбувається тоді, коли наступний крок попереду приносить об'єктивно більше внутрішнього задоволення, ніж попередні надбання та перемоги. Талановиті тренери вміють задіяти мотив саморозвитку, вказуючи своїм учням на можливість розвиватися та самовдосконалюватися.

2. Прагнення до самовираження та самоствердження: бажання бути не гіршим за інших, бути схожим на видатного спортсмена (такий тип мотивації також називають ідентифікацією з іншою особою); прагнення до суспільного визнання; бажання захистити честь колективу, міста, країни.

3. Соціальні установки (мода на спорт, прагнення зберегти спортивні сімейні традиції).

4. Задоволення духовних потреб (прагнення відчувати себе членом референтної спортивної команди або спортивної школи, спілкуватися з товаришами, отримувати нові враження) [5].

Наступним етапом нашого дослідження став збір необхідних емпіричних даних, що базувався на методі масового опитування студентів. Експеримент складався з двох частин. Обидва опитування проводилися на початку лютого 2009 року в Чорноморському державному університеті імені Петра Могили. Репрезентативна вибірка складала 162 особи (студентів університету), що відповідно становить 0,05 % генеральної сукупності. Темою першого опитування стали негативні мотиви, що перешкоджають студентам виявити зацікавлення до залучення занять спортом у секції футболу.

Таким чином, у сукупності серед варіантів, що мали найбільшу частоту прояву, виділено чотири. Відповідно, структура розподілу на сукупність мала такий вигляд.

1. 44,4 % вибірки характеризувалися негативним мотивом, пов'язаним із низьким співвідношенням альтернативних граничних вигод від додаткової одиниці часу, витраченої на заняття у секції футболу або на підвищення результатів академічної успішності серед інших дисциплін. Математично цей висновок можна сформулювати як від'ємний ступінь члена корисності занять спортом у функції загальної корисності студента. Такий

характер реакційної поведінки студентів можна пояснити рядом об'єктивних визначених обставин, що формують вибір на даній стадії зовнішньої активності індивіда, але є об'єктом досліджень за рамками нашої теми. Розглядаючи дане питання в контексті нашого дослідження, варто зазначити, що інструментом формування позитивного мотиву може стати активна, доступна, змістовна й інформативна роз'яснювальна робота, покликана на доведення до студентів усіх доступних можливостей адаптації та індивідуалізації графіку робочого часу у секції футболу для найбільшої його оптимізації в межах доступного часового ресурсу, пов'язаної зі збільшенням показника, про який йшлося раніше.

2. Другий негативний мотив, на який припало 9,8 % елементів сукупності, пов'язаний із суб'єктивною оцінкою студентами стану господарського забезпечення університету для занять у секції футболу, що оцінювався ними, як недостатній для того, щоб в умовах, що склалися, сформувався позитивний мотив до занять у секції футболу.

До речі, на цьому питанні варто зупинитися більш ґрунтовно, розкривши суть проблеми, інтенсивність та глибину її поширення від масштабів університету до регіонального та ситуації по країні в цілому, а також стислий зміст заходів, спрямованих на їх вирішення.

Варто зазначити, що за загальними оцінками стан господарського забезпечення юнацького футболу дійсно є недостатнім для повного задоволення об'єктивної потреби молоді особи у фізичному розвитку та самовдосконаленні через заняття у секції футболу. Втім децентралізація в управлінні цим питанням, з одного боку, покращила якість господарського та організаційного менеджменту на місцях, дозволивши ухвалювати управлінські рішення та здійснювати розпорядження з більшим коригуванням на комплекс локальних умов, можливостей та обставин, з іншого – погіршилася система матеріального забезпечення регіонів. Утім навіть у таких умовах для нашого регіону характерні високі показники стану господарського забезпечення футболу, про що свідчать такі дані: на 1 000 осіб (50 % яких – юнаки), що займаються футболом і проживають в регіоні, припадає по 1 стадіону, 13 футбольних полів, 32 майданчики та по 1 тренеру юнацьких команд на кожних 60 осіб, що займаються футболом у віці 10-18 років [6]. На рівні університету відповідно внутрішніми силами були забезпечені усі необхідні умови: прекрасні спортзали і в гарному стані майданчики.

Що стосується заходів щодо покращення загальної ситуації у галузі фізичного виховання, зокрема у такому виді спорту, як футбол, а також у сфері студентського фізичного розвитку, то центральними державними виконавчими органами, представленими Міністерством освіти та науки України та Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту, провадиться формування плану практичних дій та їх систематична реалізація, що

виражена у затвердженій Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки, що містить такі ключові заходи:

- забезпечити проведення в установленому порядку атестації викладачів з фізичного виховання та тренерів-викладачів з видів спорту;
- сприяти утворенню та функціонуванню спортивних клубів при загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах;
- розробити та затвердити нормативи матеріально-технічного забезпечення роботи дитячо-юнацьких спортивних шкіл;
- вивчити питання створення навчально-науково-спортивних комплексів на базі вищих навчальних закладів;
- створити у вищих навчальних закладах мережу проблемних науково-дослідних лабораторій, центрів з фізичної культури і спорту, забезпечити їх сучасною апаратурою та обладнанням [7].

Таким чином, підсумовуючи дане питання, варто зазначити, що маємо закладені як на місцевій, внутрішньовузівській, регіональній основі, так і на загальнодержавному рівні усі необхідні умови для формування позитивного зовнішнього мотиву у студентів до заняття фізичним самовдосконаленням, у тому числі і в секції футболу.

3. Третій негативний мотив, виявлений у 15,4 % респондентів, – внутрішні психологічні комплекси, виражені у заниженій самооцінці студентів, значній силі та інтенсивності впливу зовнішніх суб'єктивних соціальних факторів – думки мас, близького оточення. Воля до формування позитивного мотиву блокується, таким чином, непродуктивним чинником, що згубно впливає на самооцінку студента. Важливо в такій ситуації грамотно проводити методичну роботу на заняттях з фізичного виховання, формуючи так звані вбудовані нейтралізатори у вигляді сильних асоціативних динамічних якорів у студентів, направлених на формування чіткого, прозорого та об'єктивного бачення переваг занять фізичним самовдосконаленням через секцію футболу.

4. Решта ж вибірки – 30,3 % респондентів – виявила стійку негативну позицію щодо ключового питання. Робота пов'язана із формуванням мотивів у цій групі, що, на відміну від попередніх, маргінальних, груп, має бути побудована принципово на відмінних засадах, оскільки тут відсутні будь-які явні зовнішні чинники, що впливають на формування тих чи інших мотивів студента. Робота в розрізі даного сегменту втім має інтегруватися у попередні три, оскільки сформовані там позитивні мотиви з рівними долями ймовірності можуть знайти свій вплив і у цьому сегменті вибірки. Але для більшої ефективності роботи з цією групою студентів варто все ж таки для початку конкретизувати інші зовнішні фактори впливу на студентів.

Друга частина експерименту – опитування серед 162 студентів – мало на меті з'ясування позитивних мотивів.

Аналіз результатів експерименту свідчить, що при формуванні позитивної мотивації у студентів враховувалася велика кількість мотивів. Утім більшість виявлених позитивних мотивів можна звести до мотиву прагнення до самовдосконалення, вираженого у зміцненні здоров'я, покращенні статури, розвитку фізичних та вольових якостей та ін. Так 48,6 % опитаних студентів визначили саме такий мотив. Такі результати можна вважати наочним підтвердженням теорії Маслоу, зокрема «піраміди потреб», в якій першу сходинку посідала потреба людини у задоволенні фізіологічних потреб [8]. Відповідно первинний мотив молоді особи ґрунтується на бажанні покращення якісних характеристик свого фізіологічного стану і направлений на заняття фізичним удосконаленням. Найменшу частку серед отриманих відповідей склав матеріальний мотив: це близько 3 % студентів I-V курсів. На початковому етапі матеріальні потреби ще не є спонукачем для занять спортом. Як сказав один відомий футболіст, у юності ніхто не приходить у футбол заради благ, навпаки, приходять із благими намірами. Однак матеріальний мотив може бути у батьків, які, в зв'язку з сильною комерціалізацією спорту в останньому десятилітті, направляють своїх дітей у спорт. Матеріальний мотив занять спортом вселяється молоді не тільки батьками, але і засобами масової інформації, де постійно обговорюють питання про заробітки спортсменів-професіоналів, про грошові винагороди, які видаються переможцям змагань.

Як свідчать останні наукові дослідження, один з важливих мотивів – інтерес, у визначенні якого С. Гончаренко, М. Ярошевський та А. Петровський вважають, що це «форма пізнавальної потреби» [9]. Хоча Е. Ільїн говорить, що «інтерес – це усвідомлене вибіркове ставлення людини до чого-небудь», але ж пов'язує його (інтерес) з проявом активності для пізнання об'єкта [10]. У В. Аверіна інтерес є «одним з мотиваційних утворень, які збуджують поведінку людини» [11]. З цим не зовсім погоджується Г. Щукіна, яка вважає, що «інтерес неможливо зводити до мотиву, його джерела не є самозароджені з мотиваційної сфери, а в об'єктивному світі, в якому здійснюється життєдіяльність людини і розвиваються її духовні потреби» [12].

На думку С. Рубінштейна, «інтерес... є специфічною спрямованістю особистості... – це зосередженість на певному предметі думок, яка викликає прагнення ближче познайомитися з ним і не випустити з поля зору» [13].

Можна припустити, що інтерес студентів до занять у секції футболу – це їх спрямованість до отримання вищого рівня знань, власних показників фізичного розвитку.

Таким чином, аналіз особливостей мотивації у студентів, а також причини відмови від занять футболом, дозволяє стверджувати, що для формування позитивної мотивації необхідна цілеспрямована робота щодо стимуляції студентів.

У контексті даного дослідження, визначивши емпіричним шляхом основні принципи

поведінкової стратегії студентів та порядку формування їхніх мотивів (позитивних і негативних, оскільки питання завжди доцільно розглядати з двох протилежних боків для його більш об'єктивного висвітлення), вважаємо за доцільне на етапі методичної роботи викладацького та тренерського складу, пов'язаної зі збільшенням інтенсивності дії позитивних мотивів та усуненням факторів, що зумовлюють зворотні мотиви, широко застосовувати різні види заохочень, які стимулювали б позитивні емоції, спонукали б студентів до самовиховання. Варто також заохочувати не тільки результат, досягнутий студентом, але й інші види діяльності, як-от поступове зростання показників фізичної підготовленості, чітке виконання дій, здійснення першого відповідального кроку, чесне і відповідальне виконання завдань. На формування позитивної мотивації тренер може вплинути також через застосування таких прийомів:

- забезпечення новизни у змісті після давності виконання футбольних вправ;
- створення «ситуації успіху», що, в свою чергу, дозволило б підвищити інтерес до занять з футболу у всіх юнаків.

Успіх за визначенням – певний результат неперервної та наполегливої діяльності, направленої на досягнення поставлених цілей та узгоджуваної з універсальними законами. Розрізняють велику кількість методів регулювання успішності. Серед них існує психологічний метод, який передбачає усунення тих чи інших факторів психіки, що стоять на заваді успішності, або ж інший метод регулювання, що можна виразити у моделюванні та поступовому формуванні умов, сприятливих до самовираження індивіда, його продуктивної діяльності, досягнення відчуття власної значимості, а, відповідно, успішності.

Успіх у нашому випадку може бути зумовлений:

- 1) діловими ситуаціями – підготовкою та проведенням змагань;
- 2) міжособистісними відносинами;
- 3) особистими потребами;
- 4) стимулюванням студентів до футбольного вдосконалення з урахуванням його особистих якостей;
- 5) залученням студентів до активного набування досвіду в конкретній діяльності як виконавця, організатора або керівника (капітана команди).

Так легко прослідкувати причинно-наслідковий зв'язок між поняттями «успіх», «інтерес» та «мотив», оскільки саме в такому порядку, базуючись на попередньому, зумовлюється поява кожного наступного, аж до свідомого прийняття рішення студентом про заняття у секції футболу.

Для оцінки розвитку інтересу студентів до занять футболом, їх зацікавленості у своїх власних показниках фізичної підготовки було виділено три рівні.

Низький рівень характеризується короткочасним інтересом до гри у футбол, що виявляється у спогляданні того, що роблять інші, без потреби

самостійно спробувати ті чи інші елементи футболу.

Середній рівень передбачає більш стійкий інтерес до гри у футбол, прояв бажання пізнати правила і порядок виконання елементів футболу.

Високий рівень проявляється у спрямованості юнака з бажанням до засвоєння виду спорту – футболу, навіть коли це зашкоджує іншим інтересам.

На основі такої рівневої структури важливо побудувати грамотну та узгоджену мотивоформуючу роботу тренера протягом усього часу занять – від початкового етапу аж до досягнення вищої майстерності.

Формування у студентів позитивних мотивів для нас було важливим етапом у процесі оволодіння ними елементами футболу, що виражалось у потребі досягти особисто значущого результату, фізичного розвитку та фізичної підготовленості.

Таким чином, результати дослідження свідчать, що:

1. Формування у студентів мотивації до систематичних занять фізичною культурою у секції футболу є

важливою і непевною складовою тренерської діяльності, дослідженню механізму якої варто надавати пріоритетного значення для досягнення максимізованого результату.

2. Формування мотивів має базуватися на дослідженні переважних позитивних факторів, забезпечуючи їх якнайбільший вияв, так само, як і негативних, – розробляючи ряд заходів щодо їх усунення.
3. В основі формування у студентів позитивної мотивації до занять спортом визначальну роль відіграють мотиви, пов'язані із самовираженням студента, його фізичним та цілісним самовдосконаленням. Фактор успішності, а також засоби його забезпечення, який варто брати до уваги при розробці методичних заходів, має причинний характер щодо кінцевого мотиву.
4. Система факторів, що базуватиметься на вищезазначених принципах, буде мати високий рівень ефективності формування позитивних мотивів до занять у секції футболу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григоренко В.Г. Теория дифференциально-интегральных оптимумов педагогических факторов в физической и социальной реабилитации человека. – М.: Изд-во ФСИ России, 1993. – 170 с.
2. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 40 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 679 с.
4. Психология: Учебник / Под ред. А.А. Крылова. – М.: Проспект, 2005. – 752 с.
5. Иваненко Л.П. Психолого-педагогические факторы восприятия подростками физической культуры и спорта / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.
6. Звіт федерації футболу Миколаївської області, 2009. – 4 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2006 р. № 1594 «Про затвердження Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки».
8. Maslow. Motivation and Personality (2nd ed.). – N.Y.: Harper & Row, 1970.
9. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
10. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб: Издательство «Питер», 2000. — 502 с.
11. Аверин В.А. Психологическая структура личности // Психология личности: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999. – 89 с.
12. Шукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.
13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 680 с.

Рецензенти: Клименюк Н.В., к.пед.н., в.о. доц.;
Попова Т.С., к.пед.н., доц.

© Кураса Г.О., 2009

Дата надходження статті до редколегії: 25.12.2009 р.